

Sultan Abdülmecid'in Haremine Ait Saltanat Kayığının Kalem işi Süslemeleri

Painted Decorations on the Royal Boat Belonging to Sultan Abdülmecid's Harem

Dilek Çakır * Öz

Osmanlı İmparatorluğu 18. yüzyılın ilk yarısında Lale Devri'yle birlikte Batı'ya açılmaya başlamıştır. Bu durum toplum hayatında olduğu kadar sanatta da değişiklikler meydana getirmiştir. Batılı sanat üslupları öncelikle mimari ve dekorasyonda kendini göstermiş, birçok Batı tarzı motif Osmanlı sanatında etkili olmaya başlamıştır. 19. yüzyılda giderek artan Batı tarzı motifler, bezeme sanatında önemli bir yere sahip olan kalem işi süslemeler üzerinde de kendini göstermiştir. Batı tarzı motiflerin süsleme programına girmesi, bu dönemde yeni bir anlayış meydana getirmiş ve kalem işi süsleme bir tür duvar resmine dönüşmüştür. Bu etkilerin sultana ve haremine ait olan saltanat kayıklarının kalem işi süslemelerine de yansdığı görülmektedir. Bu çalışmada, 19. yüzyılda yapılmış olan Sultan Abdülmecid'in haremine ait saltanat kayığının üzerindeki kalem işi bezemeler incelenmiştir. Süslemeler motif, renk ve kompozisyon özellikleri açısından ele alınarak Batılı üslupların saltanat kayığının kalem işi süslemelerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Kayığın bezemelerinde, Batı etkilerinin hissedildiği çiçek motifleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca geleneksel motiflerden olan rumi de kompozisyonda görülmekte, bütün motifler yıldız-haç motifinden oluşan çerçeveler içinde yer almaktadır. 19. yüzyıl ortasına tarihlendirilen kayık, süslemelerindeki bu özellikleri bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

* Dr., Araştırmacı

dilekckr17@gmail.com

ORCID: 0009-0006 6548-2604

Çanakkale / TÜRKİYE

* PhD, Researcher

dilekckr17@gmail.com

ORCID: 0009-0006 6548-2604

Çanakkale / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

Kalem işi, saltanat kayığı, naturalist, çiçek, yıldız-haç.

Abstract

The Ottoman Empire began to open up to the west with the Tulip Era in the first half of the 18th century. This situation has brought about changes in art as well as in social life. Western art styles showed themselves primarily in architecture and decoration, and many western style motifs began to be influential in Ottoman art. The increasing western style motifs in the 19th century also showed themselves on the painted decoration, which had an important place in the art of decoration. The inclusion of western style motifs into the decoration program created a new understanding in this period and painted decoration turned into a kind of wall painting. It is seen that these effects are also reflected in the painted decoration of the royal boats belonging to the sultan and her harem. In this study, the painted decorations on the royal boat belonging to the harem of Sultan Abdülmecid, built in the 19th century, were examined. The ornaments were handled in terms of motif, color and composition features, and the effects of western styles on the painted decoration of the royal boat were evaluated. Floral motifs, in which western influences are felt, come to the fore in the boat's decoration. In addition,

Başvuru/Submitted: 31/05/2023

Kabul/Accepted: 07/11/2023

Yayın/Published: 25/04/2025

rumi, which is one of the traditional motifs, is also seen in the composition, and all motifs are located in frames consisting of star-cross motifs. The boat, which is dated to the middle of the 19th century, has a special importance in terms of these features in its decorations.

Keywords:

Painted on wood, royal boat, naturalistic, flower, star-cross.

Makale Bilgileri

Atıf: Çakır, D. (2025). Sultan Abdülmecid'in haremine ait saltanat kayığının kalem işi süslemeleri. *Selçuk Türkiyat*, 64, 279-304.
Doi: 10.21563/sutad.1307869

Etik Kurul Kararı: Etik Kurul Kararından muaftır.

Katılımcı Rızası: Katılımı yok.

Mali Destek: Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.

Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.

Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.

Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com

Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

Citation: Çakır, D. (2025). Sultan Abdülmecid'in haremine ait saltanat kayığının kalem işi süslemeleri. *Selçuk Türkiyat*, 64, 279-304.
Doi: 10.21563/sutad.1307869

Ethics Committee Approval: It is exempt from the Ethics Committee Approval.

Informed Consent: No participants.

Financial Support: The study received no financial support from any institution or project.

Conflict of Interest: No conflict of interest.

Copyrights: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.

Assessment: Two external referees / Double blind.

Similarity Screening: Checked – iThenticate.

Ethical Statement: selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr

License: Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

İstanbul, iki kıtanın bir boğazla birleştiği, coğrafi açıdan stratejik öneme sahip olan bir şehirdir. Tarih boyunca kıyılar arasındaki yolculuk, taşımacılık, gezinti ve ticaret kayıklarla sağlanmıştır. Kayıklar gerek halk gerekse saltanat için kullanılmıştır.

Sözlük anlamı “kürek veya yelkenle yürütülen ufak tekne” (Türk Dil Kurumu, 1998, s. 1248) olan kayıkların gördükleri hizmetlere göre kendi içinde, Kırlangıç, Pereme, Mavna, Piyade, Pazar kayığı, Mumhane sandalı, Yangın kayığı, Ateş kayığı, Odun kayığı, Balıkçı kayığı, At kayığı, Mezbele kayığı, Safra kayığı, Uçurma, Çektirme, Şayka, Kancabaş, Filika, Saltanat kadirgası, Baştarde-i Hümayun, Hünkâr kayığı, Saltanat kayığı gibi çeşitleri bulunmaktadır (Tezel & Çalıkoğlu, 1983, s. 7-8).

Saltanat kayığı, İstanbul’un fethinden sonra sarayın kullandığı, yani padişahın kendisine, annesine, kadınlarına ve çocuklarına mahsus olarak yaptırılan ve yakın mesafede gezi amaçlı kullanılan kayıklara denilmektedir (Şehsuvaroğlu, 1953, s. 2497; Gülersoy, 1983, s. 14).

Saltanat kayıkları günümüzde İstanbul/Beşiktaş Deniz Müzesinde sergilenmektedir. Müze, 31 Ağustos 1897’de, II. Abdülhamit’in izni ile “Müze ve Kütüphane İdaresi” adıyla Tersane-i Âmire bünyesindeki küçük bir binada kurulmuştur. 1933 yılında Kasımpaşa’daki Nakkaşhane binasında “Bahriye Müzesi Müdürlüğü” adıyla, 27 Eylül 1948’de Dolmabahçe Camii bitişiğindeki binada “Deniz Müzesi ve Arşivi Müdürlüğü” adıyla açılmıştır. Daha sonra Beşiktaş’taki yerine taşınan müze, 27 Eylül 1961 yılından itibaren burada hizmet vermeye başlamıştır (İstanbul Deniz Müzesi, 2009, s. 12-13; İşıpek, 2010, s. 82, 96-97).

19-20. yüzyılda Osmanlı padişahları, haremeleri ve saray mensupları tarafından kullanılan kayıklar; Topkapı, Dolmabahçe, Çırağan, Beylerbeyi ve Üsküdar Sarayları ile kayıkhanelerinde muhafaza edilmişlerdir. 1913 yılında Topkapı Sarayı Yalıköşkü Kayıkhanesi’nin yıkılması gündeme gelince buradaki kayıklar ve tarihî kadirga, Tersane-i Âmire’deki kadirga gözlerinde muhafaza edilmiş, Dolmabahçe Sarayı’nda bulunanlar ise yerlerinde bırakılmıştır (İstanbul Deniz Müzesi, 2009, s. 14; İşıpek, 2010, s. 98; Kazankaya Aras, 2012, s. 92). 1950’de Dolmabahçe Sarayı garajı ve kayıkhanesi ile buradaki saltanat kayıkları Deniz Müzesine devredilmiş ve 1952’de “Müze Kayıklar Galerisi” adıyla ziyarete açılmıştır (İşıpek, 2010, s. 99-102). 1956 yılındaki yol genişletme çalışmaları yüzünden eserler farklı yerlere gönderilmiş, kayıklar ise Dolmabahçe Sarayı’nın eski mutfak binalarına taşınmış ve 13 yıl sergilenmeden burada muhafaza edilmiştir. Müze bahçesindeki başka bir binanın restorasyonu tamamlandıktan sonra, 7 Temmuz 1971 yılında saltanat kayıklarının yer aldığı koleksiyon “Tarihî Kayıklar Galerisi” adıyla ziyarete açılmıştır (İstanbul Deniz Müzesi, 2009, s. 14) (Resim 1).

Müzede yer alan bu çeşitli boyutlardaki saltanat kayıkları köşklü, köşksüz ve kuşlu gibi adlar almışlardır (Şehsuvaroğlu, 1953, s. 2498-2499). Kayıkların ebatları değişmekle birlikte genellikle 30-32 m. uzunlukta, 2,5-3 m. genişlikte ve 2,5-3 m. yükseklikte inşa edilmiştir (Gülersoy, 1983, s. 14).

Saltanat kayıklarının kış tarafında hükümdarların oturduğu bir köşk bulunmaktadır. Baş tarafları ise kılıç gibi düz ve uzun yahut yukarı doğru kıvrık yapılmıştır. Kayığın kış ve baş tarafı çeşitli şekillerde ve altın yaldızlı oymalarla süslenmiştir. Uzun ve büyük olan kayıkların baş tarafına genellikle ahşaptan veya gümüşten yapılmış olan kartal ve deniz kuşu gibi figürler oturtulmuş, gümüşten fenerlerle donatılmıştır. Kayık, “kuşlu” ismini de başındaki bu süslemeden almaktadır (Şehsuvaroğlu, 1953, s. 2497; Arseven, 1965, C. 2, s. 386-387; Tezel & Çalikoğlu, 1983, s. 19; Gülersoy, 1983, s. 14). Bazı kayıkların bordasında dönemin bezeme özelliklerini yansıtan kalem işi süslemeler bulunmaktadır.

Kayıkların üzerindeki bezemelerde yapıldıkları dönemin süsleme özelliklerini görmek mümkündür. Kayıkların köşk kısımları ipek üstüne incilerle işlenmiş sırma saçaklı perdeler, ipek şilteler, yastıklar ve halılarla donatılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1953, s. 2497-2500; Ayverdi, 1968, s. 52). III. Murad zamanında (1574-1595) saltanat kayıklarının köşklerinin süslemesinde çini kullanıldığı bilinmektedir (Şehsuvaroğlu, 1953, s. 2498-2500; Tezel & Çalikoğlu, 1983, s. 19). IV. Mehmed’in kadırgasında ise bağa, sedef, fildişi, altın, gümüş ve kıymetli taşlar kullanılarak yapılmış naturalist üslupta çiçekler, rumiler, yazı ve geometrik geçmelerden oluşan süslemeler yer almaktadır (Orgun, 1944, s. 202-208; Koçu, 1971, s. 25-29; İşıpek, 2010, s. 108-113). Batılılaşma etkisiyle kayıkların bezemesinde de bazı değişiklikler meydana geldiği görülmektedir. Örneğin, kayıkların köşkleri altın varaklı ahşaptan imal edilmeye başlanmış, çatıları daha yüksek tutulmuş hatta kubbe şekli verilmiştir. Köşk içerisinde oturmak için yapılan minderli ve yastıklı alçak sedirlerin yerini altın varaklı koltuk ve kanepeler almıştır (Şehsuvaroğlu, 1953, s. 2498-2499). Bu değişim sadece eşyalarda değil süslemelerde de kendini göstermiştir. Kayıkların kalem işi süslemelerinde aynı şekilde Batı tarzı etkiler karşımıza çıkmaktadır.

Bir bezeme türü olarak kalem işi süsleme Osmanlı sanatının her döneminde önemli bir yere sahip olmuş ve kendine özgü üslubunu yansıtmıştır (Renda, 1985, C. 6, s. 1530).

Osmanlı dönemi Türk sanatının kuruluş ve ilk gelişme çağı 14-15. yüzyıllardaki oluşum döneminin ardından 16. yüzyılda klasik dönem olarak adlandırılan olgunluk dönemine erişmiştir. Klasik dönem üslubu hem mimari hem de süsleme alanında kendini göstermiş, bu süreç 17. yüzyılda da devam etmiştir (Eyice, 1981, s. 163; Eyice, 2002, C. 15, s. 284). Kayıklar üzerindeki bahsedilen bütün süslemeler ve kalem işi bezemeler, 17. yüzyıldan itibaren tersanede çalışan nakkaşlar tarafından yapılmaktadır (Bostan, 1992, s. 9, 14, 80, 135; Bostan, 2007, s. 88). Bu sebeple, kayıkların yapım ve süslemelerinde devirlerinin sanatkâr ve sanat anlayışının etkileri açık bir şekilde görülmektedir (Tezel, 1983, s. 33). 18. yüzyıldan itibaren ise Batı’dan gelen sanat akımlarının etkisiyle Avrupa tesirli bir Türk sanatı oluşmaya başlamıştır ve bu durum 19. yüzyılda da görülmektedir (Eyice, 1981, s. 163; Eyice, 2002, C. 15, s. 284).

Osmanlı tarihinde 18. yüzyılın ilk yarısında görülmeye başlayan Batı etkileri birçok alanda yeniliklere yol açmış, mimaride ve sanat üsluplarında önemli değişiklikler meydana getirmiştir (Eyice, 1981, s. 164; Kuyulu, 1992, s. 47; Arık, 1999, C. 11, s. 423; Eyice, 2002, C. 15, s. 285). Bu değişimler mimari bezemede ve dekorasyonda

da kendini göstermektedir (Arık, 1988, Okçuoğlu, 2000; Yılmaz, 2004; Hatipoğlu, 2007). Osmanlı bezeme sanatında geniş bir yere sahip olan kalem işi süslemede de Batı tarzı değişimin etkileri izlenmektedir.

Bu dönemde, geleneksel motiflerin yerini, barok ve rokoko türü süslemeler almıştır. Yenilik olarak barok kartuşlar, “C” ve “S” kıvrımlar, akant yaprağı ve deniz kabuğu motifleri, çiçek buketleri, birbirine dolanmış bahar dalları, natürmortlar ve perde motifleri arasındaki manzaralar uygulanan motifler arasındadır (Renda, 1985, C. 6, s. 1531; Arık, 1993, s. 432-433; Bağcı vd., 2006, s. 297). Bu tarz Batılı motiflerin süsleme programına girmesiyle de kalem işi süsleme bir tür duvar resmine dönüşmüştür. Önce İstanbul’da görülmeye başlanan bu yeni türde duvar resimlerinin Anadolu’nun çeşitli yerlerinde de yaygınlaştığı görülmektedir (Renda, 1977, s. 194; Arık, 1988, s. 23; Arık, 1993, s. 432; Şahin Tekinalp, 2002, C. 15, 441-442).

19. yüzyıla gelindiğinde bunlara, kenger yaprakları, bereket boynuzu, fiyong, girland ve vazo gibi ampir motifler de eklenmiştir. Manzara ve natürmortlar daha da çeşitlilik kazanmıştır. Kompozisyonların genellikle geometrik bölmeler veya madalyonlar içine yerleştirildiği görülmektedir. Yine bu dönemde Batı tarzı süslemelere yıldızlı mukarnaslar, rumiler, stilize çiçek veya ağaç motifleri ile yıldızlı geometrik motifler gibi geleneksel bezeme kalıpları da dâhil edilmiştir (Renda, 1985, C. 6, s. 1531-1532; Arık, 1993, s. 432-433). Kullanılan renklerde yeşil, beyaz, kırmızı, pembe, toprak renkleri ve mavi tonları görülmektedir. Bu renklerin açık ve koyu tonları kullanılarak ışık-gölge denemeleri yapılmıştır. Ayrıca 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kalem işi bezemelerin çoğunluğunda yağlıboya kullanılmaya başlanması teknik açıdan önemli bir yenilik olmuştur (Renda, 1977, s. 195; Renda, 1985, C. 6, s. 1532; Arık, 1993, s. 433).

Bu yeni üsluplar, Osmanlı sanatkârlarının elinde kendine has bir karakter kazanmıştır. Avrupa Barok ve Rokoko üsluplarına benzemekle birlikte geleneksel birtakım ana çizgilerden de vazgeçmeyen sanatkârlar, Batı’dakinden biraz farklı olarak Türk barok ve Türk rokokosunu meydana getirmişlerdir (Eyice, 1981, s. 165; Üçer, 1988, s. 43-47; Eyice, 2002, C. 15, s. 286; Kuban, 2007, s. 517-521).

Özellikle mimari bezemede önemli bir yere sahip olan kalem işi süsleme, Osmanlı padişahlarına ait saltanat kayıklarının bezemelerinde de yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Saltanat kayıkları üzerine yapılmış olan çalışmalarda (Şehsuvaroğlu, 1953; Tezel & Çalıkoglu, 1983; Gülersoy, 1983; İstanbul Deniz Müzesi, 2009, İşipek, 2010; Beydiz, 2015), kayıklar daha çok tarih içindeki yerleri, işlevleri, yapıları ve ahşap süslemeleri açısından incelenmiş ancak kalem işi süslemeleriyle ilgili detaylı bir çalışma yapılmamıştır.

Çalışmamızın konusunu İstanbul Deniz Müzesindeki, 1767 envanter numaralı Sultan Abdülmecid’in haremine ait saltanat kayığının üzerindeki kalem işi süslemeler oluşturmaktadır. Kayığın süslemelerinde 19. yüzyılda Osmanlı sanatını etkisi altına alan Barok ve Rokoko gibi Batılı üsluplar ile geleneksel motifler birlikte kullanılmıştır. Amacımız, saltanat kayığının kalem işi süslemelerini motif, renk ve kompozisyon özellikleri açısından ele alarak Batılı üslupların ve bu üsluplar ile birlikte kullanılan

geleneksel motiflerin saltanat kayığının kalem işi süslemelerine etkilerini değerlendirmektedir.

Sultan Abdülmecid'in Haremine Ait Saltanat Kayığı

1839-1861 yılları arasında hüküm süren Sultan Abdülmecid'in haremine ait olan kayık, onun eşleri ve çocukları tarafından kullanılmıştır (İstanbul Deniz Müzesi Müdürlüğü Envanter Fişi, 1767, s. 7).

İstanbul Deniz Müzesi envanterinde 1767 numara ile kayıtlı olan, 7 çifte, köşksüz saltanat kayığının boyu 24.5 m. eni 1.70 m. yüksekliği 2.80 m. ve derinliği 0.88 m.dir. Kayığın yapım tarihi kesin olarak belli değildir (Resim 2). Ancak bu kayık, yine müzede bulunan ve Abdülmecid'in kendine ait olan 1766 envanter numaralı kayığın aynısıdır. Benzeri olan kayığın üzerinde bulunan döküm levhadan, kayığın adının Mecidiye olduğu ve H 1267 (M 1850) yılında yapıldığı anlaşılmaktadır (İstanbul Deniz Müzesi Müdürlüğü Envanter Fişi, 1767, s. 7; Tezel & Çalıkoglu, 1983, s. 52; İşıpek, 2010, s. 154,166). Genel olarak bütün özellikleri aynı olan bu iki kayık muhtemelen aynı tarihlerde İstanbul Tersanesi'nde inşa edilmiştir.

Saltanat kayığının, geçirdiği onarımlarla ilgili detaylı bilgi bulunmamaktadır. 23 Ağustos 1966 tarihinde tamir edilmesi konusunda bir keşifname hazırlanmıştır fakat tamir edilip edilmediği bilinmemektedir. Genel restorasyonu Kasım 1996 tarihinde yapılmıştır (İstanbul Deniz Müzesi Müdürlüğü Envanter Fişi, 1767, s. 4).

Kayığın armuz kaplama olan kayığın karinası krem renk boyalıdır. Etrafı tamamen altın yaldız nakışlarla sarılmış olan bu kayığın başı kemanebaş formundadır ve ucu ok şeklinde sivrilerek uzanmıştır (İşıpek, 2010, s. 154). Baş kasara üzerinde som gümüşten yapılmış (İstanbul Deniz Müzesi Müdürlüğü Envanter Fişi, 1767, s. 11; Tezel & Çalıkoglu, 1983, s. 52) kanatları açık duran bir kuş figürü ile önünde akant yapraklarıyla süslü, altın varaklı bir alem yer almaktadır (Resim 3).

Saltanat kayığının üzerinde ahşap üzerine oyma, ajur ve kakma tekniğinde bezemeler ile kalem işi tekniğinde süslemeler yer almaktadır. Ahşap yontularak kabartma olarak işlenmiş baş kısmında, "C" ve "S" şeklinde kıvrılan akant yaprakları arasında naturalist tarzda çiçek motifleri ile üzüm salkımlı asma yapraklarından oluşan kompozisyon görülmektedir. Motifler kayığın uç kısmına doğru küçülerek son bulur. Baş kısım kayığın gövdesine akant yapraklarıyla bağlanır. Bu süslemeler altın yaldızla boyanmıştır (Resim 4).

Kayığın kış kısmındaki süslemelerde hem ahşap yontularak yapılan kabartma tekniği hem de ajur tekniği uygulanmıştır. Burada, "C" ve "S" kıvrımları arasında akant yaprakları, naturalist çiçekler, üzüm salkımlı asma yapraklarından oluşan kompozisyon görülmektedir. Altta, uçtaki bir çiçekten çıkıp "S" şeklinde kıvrılarak ilerleyen akant yaprakları ve aralarındaki naturalist tarzda küçük çiçekler ile üzüm salkımından oluşan bir bordür bulunmaktadır. Üst kısımdaki süsleme ise ajur tekniğinde yapılmıştır. Burada, ahşap oyma ince bir halat motifinden oluşan bordür ile gövde arasında altın yaldızla boyanmış kıvrık akant yaprakları ve naturalist çiçeklerden oluşan kompozisyon görülmektedir (Resim 5).

Kayığın iç bordürlerinde, baş kasara üzerinde, kış tarafında oturma kısmında ve burada yer alan karşılıklı iki adet iki basamaklı iskelenin yanlarında, hamlacı oturağının altındaki dolap kapaklarında, kürekçilerin oturdukları oturaklarda ve kürekçilerle oturma mahallini ayıran perdede ahşap üzerine ahşap kakma süslemeler yer almaktadır. Bunlarda kıvrık dallar, geometrik kartuşlar ve bitkisel motifler, rumi ve palmet motifleri ile şemse ve salbekler yer almakta, şemselerin ortasındaki madalyonların içlerinde ise arma motifleri görülmektedir (Resim 6, 7, 8). Oturma kısmını kürekçilerin olduğu kısımdan ayıran ahşap perde üzerinde, oyma tekniğinde yapılmış “C” ve “S” kıvrımları, akant yaprakları, üzüm salkımları ve naturalist tarzda çiçekler yer alır. Bu süslemeler altın yaldızla boyanmıştır. Oturma kısmına bakan yüzünde ise ahşap kakma süslemeler ve armalar bulunmaktadır.

Kayığın Kalem İşi Süslemeleri

Saltanat kayığında görülen en önemli süslemelerden biri olan kalem işleri, kayığın sadece dış yüzeyinde ve küreklerinde yer almaktadır. Kayığın bordası¹ boyunca görülen kalem işi süslemeler bir bordür şeklinde tasarlanmıştır. Bu bordür üstteki altın yaldızla boyalı, ahşap oyma ince bir halat motifinden oluşmuş bordürün altında yer alır ve yaklaşık 39 cm genişliğindedir. Bordür alt kısmından, altın yaldızla boyanmış ince bir cetvelle sınırlandırılmıştır.

19. yüzyıla ait olan bu saltanat kayığının kalem işi süslemelerinde, dönemin özelliklerini yansıtan madalyonlar ve içlerindeki naturalist çiçekler ön plana çıkmaktadır. Bu çiçekler rumi-palmet ve yıldız-haç formundan oluşan geleneksel motiflerle birlikte kullanılarak kompozisyon oluşturmuşlardır. Serbest fırça tekniğinde yapılan süslemelerde, renkli yağlı boyalar ve bu dönemde yoğun olarak görülen altın yaldız birlikte kullanılmıştır.

Kayığın iki tarafında da yer alan bordür koyu yeşil renk zemin üzerine çerçeveleri altın yaldızla belirlenmiş ve nöbetleşe tekrar eden iki kartuştan meydana gelmektedir. Bunlardan ilki sekiz kollu yıldız formudur. Diğerinde ise yıldız formu alt ve üst kısımlardan iki yana uzatılarak dikdörtgen formu bir kartuşa dönüştürülmüştür. Bu yıldız kartuşların aralarında kalan boşluklarda yarım haç formu meydana gelmiştir (Resim 9). Yarım haç formunun içinde, ortadaki palmet motifinden çıkarak ikiye ayrılıp yarım olan kollara doğru ilerleyen rumi motifleri görülmektedir. Simetrik olan kompozisyonda motifler altın yaldızla boyanmıştır (Resim 10).

Yıldız formu, kayığın bir tarafında 29 bütün ve 1 yarım, diğer tarafında ise 29 bütün olacak şekilde yerleştirilmiştir. İki cephede toplam 58 bütün ve 1 yarım yıldız kartuş görülmektedir.

Yıldızların zemininde, üst kısımdan koyu kahverengi olarak başlayan renkler alt kısımlara doğru inildikçe açılmaktadır. Bunlar açık veya koyu krem, açık kahverengi ve turuncu rengin tonlarına kadar değişebilmektedir. Zemin rengindeki bu geçiş kademeli olarak yapıldığı için hem derinlik hissi yaratmakta hem de gerçekçi bir etki ortaya koymaktadır. Yıldızların hepsinde genellikle benzer renkler uygulanmıştır ancak renk tonlarında küçük farklılıklar olduğu da görülmektedir (Resim 11).

¹ Borda: Geminin veya kayığın yanı (TDK, 1998, s. 329).

Yıldızların ortasında naturalist üslupta çiçek buketleri yer almaktadır². Buketler yandan resmedilmiştir ve böylelikle çiçeklerin sapları da görünmektedir. Resimlerin hiç biri aynı olmamakla birlikte kompozisyonlarda benzerlikler bulunmaktadır.

Kompozisyonlar, tek bir çiçek veya birkaç çiçek çeşidinin bir araya gelmesiyle oluşan buketlerden meydana gelmektedir. Bu buketlerin içerisinde, tek bir çiçek çeşidinden oluşan buketlerin daha fazla işlendiği görülmektedir.

Desenlerde ağırlıklı olarak menekşe motifi kullanılmış, Cezayir menekşesi, hercai menekşe ve kokulu menekşe gibi çeşitlerine yer verilmiştir (Resim 12, 13). Sadece menekşe çeşitlerinden oluşan buketler bulunmakla birlikte, menekşelerin farklı çiçeklerle bir arada kullanıldığı buketlerin daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Menekşelerin dışında yoğun olarak, doğadaki hangi çiçek olduğu tespit edilemeyen bahar çiçekleri (Resim 14), lale (Resim 15, 16) ve gül (Resim 17, 18) motifleri resmedilmiştir. Ayrıca bahar dalları (Resim 19), boru çiçeği (Resim 20), sümbül (Resim 21) ve salkımlı sümbül (Resim 22) ile az sayıda süsen (Resim 23) ve gelincik (Resim 24) çiçeğinin de kullanıldığı buketler görülmektedir.

Serbest fırça tekniğinin uygulandığı çiçeklerde, kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi tonlarının yanı sıra beyaz, kahverengi ve krem renk görülmektedir. Çiçeklerdeki renkler açık-koyu kullanılmış, böylelikle perspektif etkisi oluşturularak süslemeye derinlik hissi kazandırılmıştır. Çiçeklerin bazılarında canlı renkler tercih edilmiş bazılarında ise çok koyu tonlar uygulanmıştır. Renklerdeki bu kademelenme oldukça naturalist ve gerçekçi bir görüntü ortaya koymaktadır. Ancak yıldızların üst kısmındaki zemin renginin koyu yapılmış olması, bazı yerlerde çiçeklerin türünün anlaşılmasını güçleştirmektedir.

Dikdörtgen formlu kartuşlar, kayığın iki tarafına da 29 bütün ve 1 yarım olacak şekilde yerleştirilmiştir. İki cephede toplam 58 bütün ve 2 dikdörtgen formlu yarım kartuş bulunmaktadır.

Kartuşların zeminleri koyu yeşil renktedir. Tam ortada zemini altın yıldızla boyalı oval bir madalyon yer alır ve etrafına yine altın yıldızla bir çerçeve daha çekilmiştir. Madalyonun etrafını rumi motifleri dolanmaktadır. Simetrik olarak yapılmış ve uçları birer palmetle sonlanan rumilerin oluşturduğu oval formlu kompozisyon bir şemseyi andırmaktadır. Altın yıldızla boyanan rumilerin zemini açık pembe renktedir. Rumilerin iç tarafından koyu pembe, dış tarafından ise koyu yeşil ile zemin renklerine uyumlu bir gölgelendirme yapılmıştır. Aynı yöntem kartuşları oluşturan yıldızlı çerçevelerinin bazı bölümlerine de uygulanmış, böylelikle bu alanlarda derinlik hissi oluşturulmuştur (Resim 25).

Oval madalyonun ortasında serbest fırça tekniği ile yapılmış naturalist çiçek buketlerinin üstten görünümü resmedilmiştir. Yıldızların içinde uygulanan kompozisyon düzeni burada da devam etmektedir. Buketler, tek veya birkaç çiçek çeşidinin bir araya gelmesinden oluşmuştur ancak burada tek bir çiçek çeşidinden oluşan buketlerin daha fazla uygulandığı anlaşılmaktadır.

² Çiçeklerin tespiti için bk. (Demiriz, 2005).

Buketlerde yıldız kartuşların içinde de olduğu gibi en çok menekşe çiçeğinin çeşitleri görülmektedir (Resim 26, 27, 28). Sonrasında hangi çiçeğe ait olduğu tespit edilemeyen çeşitli bahar çiçekleri (Resim 29) ve gül (Resim 30, 31, 32) yoğun olarak kullanılmıştır. Bunların dışında boru çiçeği (Resim 33, 34), bahar dalları (Resim 35) ve sadece yapraklardan (Resim 36) oluşan kompozisyonlar işlenmiştir.

Kartuşlardaki çiçeklerde sarı, turuncu, kırmızı, yeşil, mavi tonları ile beyaz, kahverengi ve krem renk kullanıldığı görülmektedir. Çiçekler zeminin altın rengi üzerinde açık-koyulu boyanarak daha belirgin hâle getirilmiştir. Renklerdeki bu tonlamalar çiçeklerde doğal ve gerçekçi bir görüntü ortaya koymaktadır. Ancak bazı buketler çok koyu boyandığı için çiçekler tam olarak birbirinden ayrılamamaktadır.

Yıldız ve kartuşların içindeki çiçeklerin restorasyon geçirmiş olan kısımlarındaki renk ve üslup değişiklikleri de kayığın üzerindeki diğer çiçeklerle farklılıklar ortaya koymaktadır. Bu restorasyonlarda meydana gelen işçilik farkları ve bazı kartuşlardaki renklerin koyu uygulanması da çiçek çeşitlerinin tespit edilmesini güçleştirmektedir (Resim 37).

Saltanat kayığının 14 adet küreği bulunmaktadır ve bunlar kayığın içine yerleştirilmiş durumdadır. Küreklerin beden ve pala kısımları üzerinde kalem işi süslemeler görülmektedir. Palmet motiflerinin uçlarındaki oval ve baklava şeklindeki geometrik formlar birbirine bağlanarak devam etmektedir. Bunlar büyüyerek dikdörtgen formlu kartuşlar meydana getirmekte ve uç kısımda kıvrılarak barok etkili yaprak motifleriyle sonlanmaktadır. Kartuşların aralarında birer palmet motifi, içlerinde ise iki ucu palmetle sonlanan oval birer madalyon yer almaktadır. Küreklerin üzerindeki desenler altın yaldızla boyanmıştır. Madalyonların iç kısımlarında ise beyaz ve pembe tonları kullanılarak renk geçişleri yapıldığı görülmektedir. Kartuşların içindeki madalyon ve palmet motifleri kayığın üzerindeki desenlerle uyum göstermektedir (Resim 38)³.

Değerlendirme ve Sonuç

Lale Devri'yle birlikte Batı'nın sanat üslupları da Osmanlı süsleme sanatında yerini almış, başta mimari olmak üzere birçok sanat ürününde kendini göstermeye başlamıştır. Bazı yapılarda tamamen Batı tarzı süslemeler kullanılırken bazılarında bu motifler Türk süsleme sanatının geleneksel motifleriyle birlikte uygulanmıştır.

19. yüzyılda yapılmış olan Sultan Abdülmecid'in haremine ait saltanat kayığının üzerindeki kalem işi süslemeler de bu iki grubun birlikte kullanıldığı örneklerden biridir. Burada, Batı tarzında işlenmiş çiçek buketleri ile geleneksel motiflerden yıldız-haç kompozisyonu ve rumi-palmet motifleri yer almaktadır. Kayığın üzerinde görülen bu motiflerin, farklı malzeme üzerine, farklı teknikler kullanılarak yapılmış örnekleri bulunmaktadır.

Geleneksel bir motif olan yıldız-haç kompozisyonu birçok farklı eser grubu üzerinde karşımıza çıkmaktadır.

³ İstanbul/Beşiktaş Deniz Müzesi Müdürlüğü'ne gerekli izinleri verdiği için teşekkür ederim.

Kompozisyonun en erken örneği, İran'da 8-9. yüzyıllardan olabileceği belirtilen Sasani etkili bir ipek dokumada görülmektedir (Arık, 2012, s. 71). Burada yıldızların ortasındaki madalyonların içine ağaç ve hayvan figürleri yerleştirilmiştir (Resim 39).

Alçı üzerine yapılmış örnekleri ise 9. yüzyıldan Samarra (Resim 40) ve 10. yüzyıldan Nişapur alçı duvar kaplamaları ile 12. yüzyıl Selçuklu dönemine ait olan alçı heykelin kaftanında yer almaktadır (Arık, 2012, s. 71-72) (Resim 41). Ayrıca Rey kazılarında geldiği belirtilen 12. yüzyıla ait dikdörtgen, boyalı alçı kabartma saray duvarı kaplaması panoda da yıldızların içlerine yerleştirilmiş figürler ve bitkisel motifler görülmektedir (Arık, 2017, s. 74-78) (Resim 42).

Kompozisyonun erken örneklerinden birini yine 9. yüzyılın ilk yarısında Samarra'daki mermer yer döşemelerinde görmek mümkündür (Arık, 2023, s. 14). Ayrıca motif 13. yüzyıla ait Sivas Gök Medrese kapısında da mermer üzerine işlenmiş olarak karşımıza çıkmaktadır (Arık, 2012, s. 72).

Özbekistan'da 1078 tarihli Ribat-ı Melik taç kapısında tuğla mozaik ve terra-cotta olarak karşımıza çıkan kompozisyon (Resim 43), Kazakistan Taraz'daki 11-12. yüzyıllara ait Ayşe Bibi Türbesinin cephesindeki terra-cotta levhalarda da yer almaktadır (Arık, 2012, s. 72).

11. yüzyıla ait Benî Hamad çinilerinde de yıldız-haç kompozisyonu karşımıza çıkmaktadır. Burada görülen kompozisyonun İslam saray kazılarında ortaya çıkarılan en erken çini örnekleri olduğu düşünülmektedir (Arık, 2023, s. 12-13). Selçuklu saray mimarisinden Kubad Abad Sarayında, Kayseri Huand Hatun Hamamı duvarlarında, Konya Alaaddin Köşkü (2. Kılıç Aslan Köşkü), Keykubadiye, Antalya, Alara, Alanya saraylarındaki kazılarda da yıldız-haç formu sıraltı tekniğinde çiniler ele geçmiştir (Resim 44). Bu da kompozisyonun 13. yüzyıl Selçuklu sanatında yoğun olarak uygulandığını göstermektedir (Arık, 2000; Arık, 2007, s. 219-399).

Ayrıca kompozisyonun seramik malzeme üzerine uygulaması 12. yüzyıla ait bir lüster tabağın bezemesinde karşımıza çıkmaktadır (Arık, 2012, s. 72) (Resim 45).

Ahşap üzerine uygulaması ise, Avrupa'da Sicilya Palermo'daki 1140 tarihli Saray Kapellasının tavan süslemelerinde yer almaktadır (Arık, 2012, s. 74) (Resim 46).

14-15. yüzyıl Safevi Dönemine ait bronz kap üzerinde yer alan süsleme, kompozisyonun motifin maden eserler üzerine de uygulandığını göstermesi bakımından önemlidir (Arık, 2012, s. 73) (Resim 47).

Kompozisyonu, 14-16. yüzyıllara ait Şahname, Tercüme-i Şakayık-i Numaniyye, Sûrname, Nusretname, Süleymannâme, Zübdetü't Tevârih ve Sevâkıb-ı Menâkıb gibi birçok minyatür örneğinde duvar ve zemin kaplaması olarak da görmek mümkündür.

17. yüzyılın ikinci yarısına ait dokuma üzerindeki (Atasoy, Denny, Mackie & Tezcan, 2001, s. 149) yıldız-haç formu içinde lale, karanfil ve sümbül gibi natüralist üslupta çiçeklerden oluşan kompozisyon görülmektedir. Bu örnek 19. yüzyıla ait saltanat kayığımızın üzerindeki kompozisyonun öncüsü olarak yorumlanabilir. Ancak buradaki çiçek motifleri daha geleneksel tarzda işlenmiştir (Resim 48).

Bunlar motifin görüldüğü örneklerden sadece bir kısmıdır. Bahsettiğimiz bu örneklerin bazılarında yıldız ve haçların içerisinde herhangi bir motif yer

almamaktadır. Bunun sebebi muhtemelen kullanılan malzemenin üzerine yapılacak olan işleme elverişli olmamasıdır. Bazılarında ise bitkisel motiflerden veya figürlerden oluşan kompozisyonlar yıldız-haç motiflerinin içine yerleştirilmiştir. Bitkisel kompozisyonlu olan düzenlemeler kayığın üzerindeki kompozisyon şemasıyla benzerlik göstermektedir.

Kayığın üzerindeki motiflerden biri olan rumiler, süsleme sanatlarının başlıca motiflerindendir ve bilinen ilk örnekleri 9-10. yüzyıllara dayanan önemli bir tarihî geçmişe sahiptir. (Akar & Keskiner, 1978, s. 12, 18-19; Mülayim, 1989, s. 177-181; Keskiner, 1989, s. 5-42; Birol & Derman, 1991, s. 179-184; Sinemoğlu, 1996, s. 150-152) Rumi motifinin, yazma eserlerde, çini, taş, halı, kumaş, ahşap, maden, mermer, stuko ve kalem işi gibi süsleme alanlarında bolca örneği karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı eserlerinde gelişerek bir karakter kazanan rumi motifi, 19. yüzyıla ait bu saltanat kayığının üzerindeki kalem işi tekniğinde yapılmış bezemelerde de kullanılmıştır. Bu kompozisyonda rumiler yarım haç motiflerinin içinde ve buketleri çevreleyen madalyonun etrafında bir çerçeve oluşturacak şekilde tasarlanmışlardır. Bu alanların geleneksel bir motifle belirginleştirilmesi, çiçeklerin daha ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Kayığın üzerinde, dönemin özelliklerini yansıtan çiçek buketleri de görülmektedir. 16. yüzyıldan itibaren Nakkaşbaşı Kara Memi tarafından meydana getirilen ve birçok el sanatı ürünü üzerinde karşımıza çıkan naturalist üsluptaki çiçeklerin kullanımına daha sonraki yüzyıllarda da devam edilmiştir (Demiriz, 1986, s. 334-373; Keskiner, 1989, s. 104-106; Sinemoğlu, 1996, s. 128-154; Demiriz, 1997, s. 168-197). Çiçeklere buket olarak, tek başına veya vazö içine yerleştirilmiş şekilde farklı malzemeler üzerinde bolca rastlanmaktadır. Bunlar özellikle yazma eserlerde karşımıza çıkmaktadır (Demiriz, 2005) ve tezhip sanatında 18. yüzyılda Avrupa resim sanatı etkisiyle ortaya çıkan bu çiçek minyatürleri için şükûfe terimi kullanılmaktadır (Birol, 2010, C. 39, s. 258). Örneklerde yer alan çiçek resimleri oldukça naturalisttir. Bunlarda tek bir çiçekten veya farklı çiçeklerden oluşan buketlerin yandan veya üstten görünüşleri işlenmiştir. Eserlerde gül, sümbül, menekşe, karanfil, zambak, süsen, salkımlı sümbül, çiğdem gibi birçok çiçek resmedilmiş ve çiçeklerin en küçük ayrıntıları bile ihmal edilmeden çizilmiştir. 19. yüzyılda ise çiçek buketlerinin Batı üsluplarının etkisi altında kaldığı görülmektedir. Özellikle rokoko tarzı çiçek buketlerinde, gölge ve taramalarla detaylı çalışmalar yapılmış, bazı örneklerde çiçeklerin sapları bir kurdele ile bağlanmış (Resim 49, 50, 51).

İstanbul ve Anadolu'daki birçok dinî ve sivil yapıda çini, sıva, taş ve ahşap üzerine işlenmiş vazolu veya vazosuz buketler hâlinde çiçek motifi örnekleriyle karşılaşılabilir. Örneğin Topkapı Sarayı III. Ahmet'in yemiş odasının (18. yüzyıl) (Resim 52) ve 1801 tarihli Denizli Acıpayam Yazır Köyü Camii'nin (Resim 53) duvarlarındaki ahşap üzeri kalem işlerinde görülen çiçek buketleri saltanat kayığının üzerindeki benzer şekilde naturalist tarzda işlenmiştir. Çiçek buketlerinin taş malzeme üzerine yapılmış örneğini, III. Ahmet çeşmesi cephesinde görülmektedir. Burada buketler taş üzerine kabarık olarak işlenmiştir.

19. yüzyıla ait İstanbul Deniz Müzesinde bulunan diğer saltanat kayıklarının bezemelerinde de dönemin özelliklerini yansıtan süslemeler yer almaktadır. Özellikle, Sultan Abdülmecid'e ait kayık üzerinde "C" ve "S" kıvrımlardan oluşan kartuşlar içinde çiçek buketleri ile etrafında meyvelerden oluşan ve oldukça gerçekçi resmedilmiş kompozisyonlar uygulandığı görülür. Bu kayığın kompozisyonundaki çiçekler haremının kayığındaki çiçeklerle tasarım ve uygulama açısından büyük benzerlik göstermektedir (Resim 54).

Saltanat kayığının üzerindeki çiçek buketlerine benzer nitelikte başka örnekleri yine Sultan Abdülmecid (1839-61) tarafından yaptırılan İstanbul Dolmabahçe Sarayı (1843-46) ve İstanbul Küçüksu Kasrı'ndaki kalem işlerinde görmek mümkündür. Dolmabahçe Sarayı'nda "C" ve "S" kıvrımlı kartuşlardan içinde, buket hâlinde veya vazo içine yerleştirilmiş güller ve çeşitli bahar çiçekleri yer almaktadır (Resim 55). Küçüksu Kasrı'nda ise akant yaprakları ile çevrelenmiş "C" kıvrımlı kartuşlar içinde renkli çiçek buketlerinin üstten görünüşleri resmedilmiştir (Resim 56).

Söz konusu örnekler değerlendirildiğinde, benzer çiçek motiflerinin farklı kompozisyon şemaları içerisinde uygulandığı görülmektedir. Ancak bu örnekler saltanat kayığının kompozisyonu ile birebir aynı değildir.

Kayığın üzerindeki kompozisyonu kendi dönemi içinde incelediğimizde ise bir örnek bu şemaya oldukça uymaktadır. Bu örnek, Sultan Abdülmecid tarafından yaptırılan Küçüksu Kasrı'ndaki merdiven sahanlığının tavanında yer almaktadır. Daire formundaki bu alanda, ortadaki bir madalyonun etrafı sekiz kollu yıldızlarla bölümlere ayrılmıştır. Kolları eşit olmayan yıldızların her birinin içlerine kırmızı, mavi, beyaz ve pembe renklerde çiçek buketleri yerleştirilmiştir. Yıldızların aralarındaki boşluklarda meydana gelen yarım haç formunun içleri ise kayığın üzerindeki rumilerden oluşan kompozisyonu andıracak şekilde kıvrık akant yapraklarıyla bezenmiştir. Buradaki kalem işi süsleme kompozisyon özellikleri açısından saltanat kayığının üzerindeki kalem işleri ile oldukça benzerlik göstermektedir (Resim 57).

Sonuç olarak, kalem işi tezyinat Türk sanatının her döneminde önemli bir bezeme unsuru olmuş ve yapıldığı dönemin sanat üslubunu ve zevkini daima yansıtmıştır. Batılı sanat üsluplarının Osmanlı sanatı üzerindeki etkisi, kalem işi bezemelerde de kendini göstermiştir. Bu dönemde Batı tarzı süslemeler gittikçe önem kazanmış, eserlerde genellikle Barok ve Rokoko üslupları tercih edilirken bazen de bunlarla birlikte geleneksel motifler de bir arada kullanılmıştır. Sultan Abdülmecid'in haremine ait olan saltanat kayığı üzerinde de bu birleşimin etkileri izlenmektedir. 19. yüzyıldaki önemli değişimlerden biri de resimleri bazen süslü, bazen de kare veya dikdörtgen gibi geometrik motiflerden oluşan çerçevelerin içine almaktır. Saltanat kayığının üzerinde kullanılan yıldız-haç motifinden oluşan kartuşlar da bu kompozisyonda motifleri ön plana çıkaran bir çerçeve oluşturmaktadır. Kayığın kalem işi süslemelerinde Batılılaşma etkileri görülse de sanatçı tasarımı tamamlayan çerçeveyi geleneksel motifler kullanarak yapmayı tercih etmiştir. Yıldız kartuşların içlerine buket şeklinde yerleştirilen çiçek motifleri arasında en çok tercih edilen menekşe motifidir. Ardından bahar çiçekleri, gül ve lale motifleri kullanılmış, bunları boru çiçeği, sümbül, süsen ve gelincik takip etmiştir. Çiçeklerin boyamasında Batılılaşma döneminin etkileri açıkça

görülmektedir. Serbest fırça tekniğinde yapılan motiflerde renkler açık koyulu kullanılmış, yapılan gölgelendirmeler ve taramalar sayesinde kompozisyona perspektif ve derinlik kazandırılmıştır. Çiçekler çizim ve renklerindeki detaylarıyla doğadaki hallerine oldukça yakın ve gerçekçi görüntü meydana getirmektedirler. Bu özellikleriyle, Türk sanatında çok sevilerek kullanılan ve Osmanlı nakkaşlarının yorumuyla şekillenerek kendine özgü bir karakter kazanan çiçek motiflerinin kayığın süslemelerindeki kullanımının 19. yüzyılın sanat anlayışına özgü karakteri yansıttığı görülmektedir. Aynı zamanda kayık, süslemelerinde Batı üslubunda çiçek buketleri ile geleneksel motiflerden yıldız-haç ve rumi motifinin bir arada kullanılmasına önemli bir örnektir.

Extended Abstract

The Ottoman Empire began to open up to the West with the Tulip Era in the first half of the 18th century, and this had an impact on architecture and decoration as well as social life. Western-style motifs, which increasingly appeared in the 19th century, also showed themselves on painted decoration, which had an important place in Ottoman decorative art. It is seen that these influences are also reflected in the painted decorations of the royal boats.

The boat that is the subject of our study belongs to the harem of Sultan Abdülmecid, who reigned between 1839-1861. Although the exact date of construction of the 7-pair, kiosklless royal boat in the Istanbul Maritime Museum is unknown, this boat is identical to the boat belonging to Abdülmecid, also in the museum, dated 1267 H. (1850 A.D.). These two boats, which have generally the same features, were probably built at the same time.

The hull of the boat is painted cream color. The head of the boat, surrounded by gilded embroidery, is in the form of a fiddlehead and its tip is extended and tapered in the shape of an arrow. On the forecastle there is a bird figure made of solid silver and a gold leaf finial in front of it. The boat is decorated with wood carvings, openwork, inlay and painted decorations.

The painted decorations are only found on the exterior surface and oars of the boat. The painted decoration seen along the side of the boat are designed as a 39 cm wide border. The border consists of two alternating cartouches, framed in gold gilding, on a dark green background. The first of these is the eight-pointed star form. In the other, the star form is extended to both sides from the upper and lower parts, turning it into a rectangular cartridge. A half cross form is formed in the spaces between these star cartridges.

The star form is placed so that there are 29 whole and 1 half on one side of the boat and 29 whole on the other side. In the middle of the stars, there are flower bouquets in a naturalistic style depicted from the side. Although no two paintings are the same, there are similarities in the compositions. Rectangular cartridges were placed on both sides of the boat, 29 whole and 1 half. In the middle of the cartouches, there is an oval medallion with a gilded background, surrounded by rumi motifs, also made of gilded gold. In the middle of the medallion, top views of flower bouquets in a naturalist style are depicted. There is a composition consisting of rumi-palmette motifs inside the half

cross form. In the decorations, flowers such as violets, spring flowers, tulips, roses, spring branches, hyacinths, irises and poppies are seen painted with gold gilding in red, orange, yellow, green, pink and blue tones as well as white, brown and cream colors and rumi-palmette motifs.

As a result, painted decoration have been an important decorative element in every period of Turkish art and have always reflected the artistic style and taste of the period in which they were made. Western-style floral motifs were used together with traditional motifs in the painted decorations on the royal boat belonging to Sultan Abdülmecid's harem. Westernization influences are also clearly visible in the dyeing of flowers. The colors in the decorations were used in light and dark variations, and perspective and depth were added to the composition thanks to the shading and hatching. The flowers are depicted very close to their natural state with the details in their drawings and colors. With these features, it is seen that the use of flower motifs, which were used very fondly in Turkish art and gained a unique character by being shaped by the interpretation of Ottoman muralists, on the boat reflects the character specific to the artistic understanding of the 19th century. At the same time, the boat is an important example of the combination of western-style flower bouquets and traditional star-cross and rumi motifs in its decorations.

Kaynakça

- Akar, A. & Keskiner, C. (1978). *Türk süsleme sanatlarında desen ve motif*. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.
- Arık, R. (1988). *Batılılaşma dönemi Anadolu tasvir sanatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Arık, R. (1993). Batılılaşma dönemi Türk tasvir sanatı (E. Önder, ed.). *Başlangıcından bugüne Türk sanatı içinde* (s. 432-440). Ankara: Kültür Yay.
- Arık, R. (1999). Osmanlı sanatında duvar resimleri. *Osmanlı ansiklopedisi* (C. 11, s. 423-436). Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Arık, R. (2000). *Kubada Abad Selçuklu saray ve çinileri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.
- Arık, R. (2007). Anadolu Selçuklu saraylarında çini. *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri içinde* (s. 219-399). İstanbul: Kale Grubu Kültür Yay.
- Arık, R. (2012). Sınır tanımayan bir bezeme motifi. (Z. Demirel Gökalep, N. Çöl, Z. Ertuğrul, S. Alp & H. Yılmazyaşar, ed.). *Uluslararası Katılımlı XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Anadolu Üniversitesi-Eskişehir 19-21 Ekim 2011 içinde* (s. 71-84). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Arık, R. (2017). *Selçuklu saray ve köşkleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yay.
- Arık, R. (2023). İslâm arkeolojisinin başlangıcı Benî Hammad kazıları, H. Uçar, H. Üner, S. Ünalın Özdemir & M. Çeken (Ed.), *Prof. Dr. Bozkurt Ersoy armağanı içinde* (s. 1-16). İzmir: Ege Üniversitesi Yay.
- Arseven, C. E. (1965). *Sanat ansiklopedisi* (C. 2). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Atasoy, N., Denny, W.B., Mackie, L.W & Tezcan, H. (2001). *İpek Osmanlı dokuma sanatı*, Londra: TEB İletişim Yayıncılık & Azimuth Editions Limited.
- Ayverdi, S. (1968). *Boğaziçi'nde tarih*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Bağcı, S., Çağman, F., Renda, G. & Tanındı, A. (2006). *Osmanlı resim sanatı*, İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Beydiz, M. G. (2015). *İstanbul Deniz Müzesi'ndeki kayıklar ve gemilerde kullanılan ağaç süslemeler (1838-1918)* (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Biröl, İ. A. (2010). Şükûfe. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 39, s. 258-259). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yay.
- Biröl, İ. & Derman, Ç. (1991). *Türk tezyîni san'atlarında motifler*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Bostan, İ. (1992). *Osmanlı bahriye teşkilatı: XVII. yüzyılda Tersâne-i Âmire*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bostan, İ. (2007). *Osmanlılar ve deniz - deniz organizasyonu, teşkilat ve gemiler*. İstanbul: Küre Yay.
- Demiriz, Y. (1986). *Osmanlı kitap sanatında naturalist üslupta çiçekler*. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Demiriz, Y. (1997). Çini bahçesi. (A. Altun, ed.). *Osmanlıda çini seramik öyküsü içinde* (s. 163-197). İstanbul: Creative Yay.
- Demiriz, Y. (2005). *Osmanlı kitap sanatında doğal çiçekler*. İstanbul: Yorum Sanat.
- Eyice, S. (1981). XVIII. yüzyılda Türk sanatı ve Türk mimarisinde Avrupa neo klasik üslubu. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 9-10, 163-175.
- Eyice, S. (2002). Batı sanat akımlarının değiştirdiği Osmanlı dönemi Türk sanatı, *Türkler ansiklopedisi* (C. 15, s. 284-308). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

- Gülersoy, Ç. (1983). *Kayıklar*. Ankara: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Gülersoy, Ç. (1985). *Küçüksu çayır-çeşme-kasır*. İstanbul: Türkiye Turing Otomobil Kurumu Yayınları.
- Hatipoğlu, O. (2007). XIX. yüzyıl Osmanlı camilerinde kalem işi tezyinâtı, (Yayınlanmamış doktora tezi) Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- İstanbul Deniz Müzesi (2009). (E. Çetin, haz.). İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.
- İstanbul Deniz Müzesi Müdürlüğü envanter fişi, no. 1767.
- İşıpek, A. R. (2010). *İstanbul'un kuğuları, saltanat kayıkları*. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.
- Kazankaya Aras, S. (2012). *Deniz müzeleri ve deniz müzeciliği "Dünyada ve Türkiye'de"*. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.
- Keskiner, C. (1989). *Türk motifleri*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Koçu, R. E. (1971). Saray kayıkları. *Türkiyemiz*, 3, 25-29.
- Kuban, D. (2007). *Osmanlı mimarisi*, İstanbul: YEM Yay.
- Kuyulu, İ. (1992). XIX. yüzyıl Osmanlı mimarisinin gelişimine genel bir bakış, *Tanzimatın 150. Yıldönümü Sempozyum Bildirileri 6-7 Kasım 1989 içinde* (s. 47-62). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Küçükerman, Ö. (2010). *Sanayi ve tasarım yarışında bir imparatorluk iki saray "Topkapı" ve "Dolmabahçe"*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mülayim, S. (1989). Rumi motifinin zooforik kökeni hakkında. *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk kültürü Kongresi Bildirileri içinde* (s. 177-181). Ankara: AKM Yay.
- Okçuoğlu, T. (2000). 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı duvar resimlerinde betimleme anlayışı (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Orgun, Z. (1944). IV. üncü Sultan Mehmed'in saltanat kayığı. *Arkitekt*, 9-10, 202-208.
- Renda, G. (1977). *Batılılaşma döneminde Türk resim sanatı 1700-1850*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay.
- Renda, G. (1985). 19. yy'da kalem işi nakış-duvar resmi. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye ansiklopedisi* (C. 6, s. 1530-1534). İstanbul: İletişim Yay.
- Sinemoğlu, N. (1996). Onaltıncı yüzyıl çinilerinde motif zenginliği. *Prof. Dr. Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları içinde* (s. 124-154). İstanbul: Sanat Tarihi Derneği Yay.
- Şahin Tekinalp, P. (2002). Batılılaşma dönemi duvar resmi. *Türkler Ansiklopedisi* (C. 15, s. 440-448). Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Şehsuvaroğlu, Y. H. (1953). Saltanat kayıkları. *Resimli Tarih Mecmuası*, 44, 2497-2500.
- Tezel, H. (1983). Sultanların denizinde saltanat kadırgaları ve kayıklar. *İlgi Dergisi*, 37, 32-35.
- Tezel, H. & Çalıkıoğlu M. E. (1983). *Boğaziçi ve saltanat kayıkları*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe sözlük* (9. b.). Ankara: Yazar.
- Üçer, K. (1988). *Klasik, barok, rokoko, ampir kalem işi üslupları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.
- Yılmaz, G. (2004). 19. yüzyıl Osmanlı sosyal yaşamında sanat eseri olarak yeni objeler (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yazır Çarşı Camisi, <https://kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/kulturenvanteri/yazir-carsi-camisi> (Erişim tarihi: 14.02.2023).
- Topkapı sarayı yemiş odası. https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=22840 (Erişim tarihi: 18.02.2003)

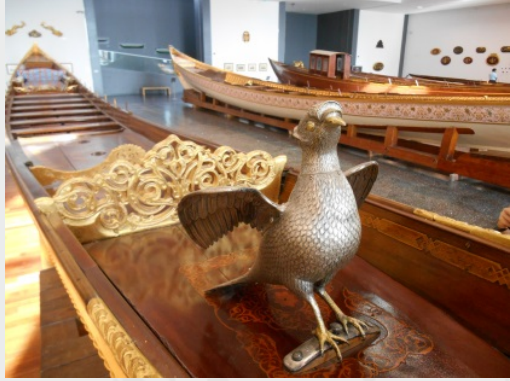
Ekler

Resim 1: İstanbul Deniz Müzesi tarihî kayıklar galerisi

Resim 2: Sultan Abdülmecit'in haremüne ait saltanat kayığı

Resim 3: Baş kasara üzerindeki gümüşten yapılmış kuş figürü

Resim 4: Kayığın baş kısmındaki ahşap süslemeler

Resim 5: Kayığın kık kısmındaki ahşap süslemeler

Resim 6: Kayığın iç kısmındaki yan bordürleri

Resim 7: Kayığın iç kısmındaki basamaklar

Resim 8: Oturma kısmı ile kürekçilerin oturduğu kısmı ayıran ahşap perde

Resim 9: Kayığın bordüründeki yıldız-haç kombinasyonu

Resim 10: Rumi motifi

Resim 11: Yıldızların renk düzeni

Resim 12: Menekşe çeşitleri

Resim 13: Menekşe çeşitleri

Resim 14: Tanımlanamayan bahar çiçekleri

Resim 15: Menekşe ve lale

Resim 16: Lale, menekşe ve gül gonsası

Resim 17: Gül

Resim 18: Gül

Resim 19: Bahar dalı

Resim 20: Boru çiçeği

Resim 21: Sümbül, menekşe ve lale

Resim 22: Salkımlı sümbül ve menekşe

Resim 23: Süsen ve menekşe

Resim 24: Gelincik, bahar dalı ve bahar çiçekleri

Resim 25: Kartuşların renk düzeni

Resim 26: Menekşe

Resim 27: Menekşe

Resim 28: Menekşe ve bahar çiçekleri

Resim 29: Tanımlanamayan bahar çiçeği

Resim 30: Gül

Resim 31: Gül ve menekşe

Resim 32: Gül ve menekşe

Resim 33: Boru çiçeği ve menekşe

Resim 34: Boru çiçeği ve menekşe

Resim 35: Bahar dalı ve boru çiçeği

Resim 36: Yaprak

Resim 37: Restorasyon sonrası

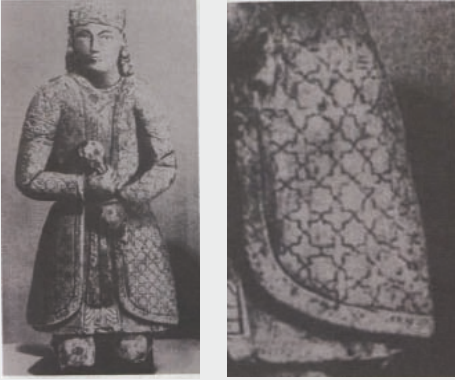
Resim 38: Kürek üzerindeki kalem işi süslemeler

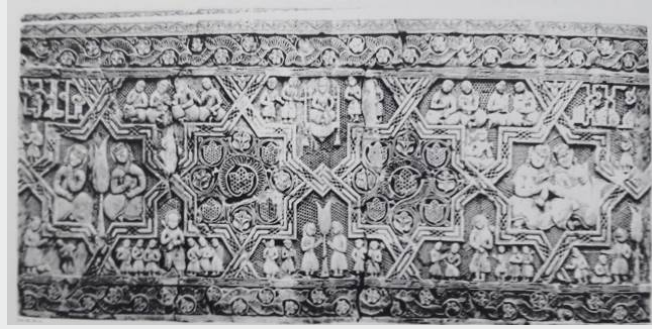
Resim 39: 8-9. yüzyıl ipek dokuma (Arık, 2012)

Resim 40: 9. yüzyıl Samarra alçı duvar (Arık, 2012)

Resim 41: 12. yüzyıl stuko heykel
(Arık, 2012)

Resim 42: 12. yüzyıl Selçuklu dönemi alçı kabartma
pano (Arık, 2017)

Resim 43: 1078 Ribat-ı Melik taş kapısı
(wikipedia.org)

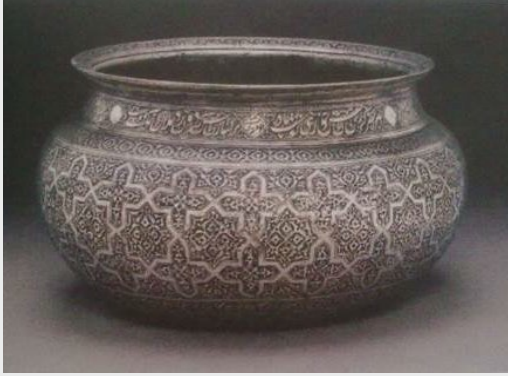
Resim 44: Kubad Abad Büyük Saray (Arık, 2000)

Resim 45: 12. yüzyıl lüster tabak (Arık, 2012)

Resim 46: Sicilya Palermo'daki saray
kapellasının tavanı (Arık, 2012)

Resim 47: 14. yüzyıl Safevi dönemine ait bronz kap (Arık, 2012)

Resim 48: 17. yüzyıl kumaş (Atasoy vd, 2001)

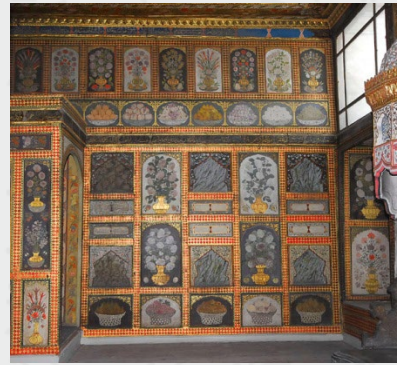
Resim 49: El Hizb el Azam (Dua Kitabı-1759) (Demiriz, 2005)

Resim 50: Divan-ı İlhami'den (19.yy.) (Demiriz, 2005)

Resim 51: 19. yüzyıl rokoko buket (Demiriz, 2005)

Resim 52: Topkapı Sarayı III. Ahmet'in yemiş odası (mustafacambaz.com)

Resim 53: Acıpayam (Denizli) - Yazır Köyü Camii - 1802 (kulturportali.gov.tr)

Resim 54: İstanbul Deniz Müzesindeki Abdülmecid'e ait saltanat kayığı

Resim 55: Dolmabahçe Sarayı (Küçükerman, 2010)

Resim 56: Küçüksu Kasrı (Gülersoy, 1985)

Resim 57: Küçüksu Kasrı (Gülersoy, 1985)

